

Archeologická památková péče – legislativa a skutečnost

Vzájemná kooperace archeologů se stavebníky či investory na konkrétních stavbách neprobíhá vždy ke spokojenosti obou zúčastněných stran. Předkládáme návod k minimalizaci třecích ploch v rámci platných zákonných norem.

PŘIPRAVIL: MGR. VOJTĚCH KAŠPAR, FOTO: ARCHAIA, ILUSTRACE: VERONIKA WÜNSCHOVÁ

Pohled stavebníků a investorů na archeologii, a především na archeology samotné se v poslední době výrazně proměnil. Došlo k tomu zejména díky obrovskému nárůstu stavební aktivity v uplynulých patnácti letech. Snad každý z nás ví, že archeolog se zabývá pozůstatky (ať již nemovitými – archeologické situace – jámy, objekty, zdiva atd. či movitými – hmotnými – klasické artefakty či nálezy) po činnosti člověka, které by měly sloužit k vyprávění příběhů o tom, co bylo a zdánlivě již není. Pohled na archeologa však prodělal v posledních letech u stavebníků kolosální proměnu, srovnatelnou se změnami v naší společnosti. Od představy roztržitého vědce bádajícího nad stohy knih v zaprášených knihovnách či rozbitými hrnci v ještě špinavějších kabinetech, který se v letních měsících mění

v zarostlého podivína žijícího uprostřed lesů, kde hledá střípky dalšího poznání, urazila současná podoba archeologa coby škůdce bohulibých stavebních počínů skutečně dlouhou cestu. V naší servisní rubrice se zaměříme na základní pojmy a standardní postupy, jimž se stavebník či investor ve vztahu k oprávněné organizaci provádějící záchranné archeologické výzkumy nevyhne. Postupně vás seznámíme s legislativním rámcem archeologické památkové péče, standardními postupy, skutečnými kauzami, příběhy a osudy konkrétních staveb. Zavedeme také jakousi archeologickou poradnu, v níž se pokusíme odpovídat na vaše dotazy, a přineseme skutečný pohled na danou problematiku oproštěný od běžných fám či katastrofických scénářů.

Před výstavbou v centru města je archeologický výzkum nezbytností

O právním rámci a historickém povědomí

Naše povědomí o existenci archeologických památek jako součástí našeho národního kulturního dědictví je v současné době nepochybně ovlivněno prizmatem poměrně pozdní kodifikace památkového zákona, jehož jsou archeologické památky a situace nedílnou součástí, oproti vyspělým evropským zemím. Přesto naše stávající zákonné normy patří v současné době k nejpropracovanějším a památky zohledňujícím předpisům v rámci evropského kontextu, čímž se naše země zařazuje mezi civilizované kulturní národy sdružené v organizaci pro výchovu kulturu Organizace spojených národů (UNESCO). Je nutno si uvědomit, že podle toho, jakým způsobem budeme naše národní kulturní dědictví chránit, takovým způsobem bude na naší zemi pohlíženo a v takové podobě budeme moci tyto hodnoty předat dalším generacím. Památky samy o sobě nemohou křičet, za ně musejí bojovat lidé. Z tohoto důvodu vznikají na jejich ochranu různé formy kodexů, zákonů či předpisů, v nichž je poměrně těžké se vyznat. Nejstarší památkový zákon v Evropě, kterým je Královská vyhláška jejího Veličenstva krále Švédského z roku 1666, téměř o tři sta let předběhl náš první pokus o legislativní rámec z roku 1958, pokud nepočítáme vládní nařízení ze 40. let 20. století. V souvislosti s ochranou archeologických památek bývá u nás citována tzv. „Maltská úmluva“ (Úmluva o ochraně archeologického dědictví Evropy) z roku 1992, která pro signatářské státy vstoupila v platnost o tři roky později. Česká republika k této úmluvě připojila svůj podpis 17. prosince 1998 a 23. září 2000 vstoupila v platnost na našem území. Tato úmluva však není součástí právního rádu České republiky a je chápána především jako jisté memento před likvidací a devastací národního kulturního dědictví. Důraz klade na primární ochranu vlastních pramenů poznání, a to formou prevence, nikoli vlastní záchrany.

V současné době je tedy základní právní normou, která ochraňuje kulturní památky v naší republice, zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči ve znění pozdějších předpisů zákona č. 425/1990 Sb. a zákona č. 242/1992 Sb., které vymezují jednotlivé kategorie kulturních památek i opatření při porušení povinností, souvisejících s jejich ochranou.

Součástí této dnes užívané právní normy je i archeologická památková péče, kterou je možno definovat jako ochranu a záchranu archeologických nálezů nemovitě i movité povahy. V úvodním odstavci památkového zákona se hovoří, že za „kulturní“ chápeme ty „památky“, které jsou významnými doklady historického vývoje, životního způsobu a prostředí společnosti od nejstarších dob do současnosti. Stát potom chrání kulturní památky jako nedílnou součást kulturního dědictví a významného činitele životního prostředí.

Vedle výše zmíněného zákona je při rozhodování státní správy či samosprávy ve věcech archeologické památkové péče možno dále uplatňovat další platné právní předpisy, kterými jsou Listina základních práv a svobod, zákon č. 50/1976, o územním plánování a stavebním řádu ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 244/1992 Sb., o posuzování vlivu na životní prostředí, zákon č. 71/1944 Sb., o prodeji a vývozu předmětů kulturní hodnoty a opatření ministerstva kultury ze dne 14. 4. 1994, kterým se určují

organizace pověřené vydáváním osvědčení pro vývoz předmětů kulturní hodnoty.

Kde jsou archeologické nálezy

Skutečnost, že archeologické nálezy jsou zpravidla ukryty před našimi zraky pod zemí a o jejich existenci se dozvíme až jejich faktickým objevem, nás nutí ke specifickému přístupu k zajištění a uplatnění péče o tento fond pramenů a zdrojů poznání naší minulosti. V případě výjimečných movitých nálezů (předmětů) či významných a notoricky známých archeologických nalezišť (např. Pražský hrad, hrad Karlštejn, ale i středověké jádro města, zapomenuté hradiště či mohylník ukrytý v lesích) přistupuje ministerstvo kultury podle § 3–7 památkového zákona k prohlášení těchto archeologických nálezů za kulturní památku, národní kulturní památku, archeologickou památkovou rezervaci nebo archeologickou památkovou zónu. Vedle těchto jednoznačných případů, jež můžeme automaticky považovat za území s archeologickými nálezy, lze – vzhledem k doloženému intenzivnímu pravěkému, středověkému i novověkému osídlení celého našeho území – považovat plochu celého našeho státu za území s archeologickými nálezy a archeologický náález předpokládat téměř kdekoli, byť s větší či menší mírou pravděpodobnosti.

Ohlásit, umožnit, ale také zaplatit?

V § 22 památkového zákona se píše, že má-li se provádět stavební činnost na území s archeologickými nálezy, jsou stavebníci povinni tento záměr oznámit Archeologickému ústavu AV ČR a umožnit jemu nebo oprávněné organizaci provést na dotčeném území záchranný archeologický výzkum. Podstatná je další věta citovaného paragrafu, která hovoří: „Je-li stavebníkem právnická osoba nebo fyzická osoba, při jejímž podnikání vznikla nutnost záchranného archeologického výzkumu, hradí náklady výzkumu stavebník; jinak hradí náklady organizace provádějící výzkum. Tento princip přímé vazby stavebníka a oprávněné instituce provádějící archeologické výzkumy, nazývaný „kdo ničí, ten platí“, vychází právě z předpokladu, že investor poskytne oprávněné organizaci materiální podporu (peníze), která z něj sejme břemeno zajištění výzkumu a vhodnou medializací pozdvihne veřejné ocenění pozitivní image stavebníka. Oprávněná organizace poskytuje bohužel službu veřejnosti a zachrání hodnoty historického dědictví, veřejnost je existencí těchto organizací uspokojena v rámci naplňování společensky uznávaného a nezbytného poslání. Investor v neposlední řadě vynakládá prostředky pro veřejnost svou materiální podporou celospolečenského zájmu, kterou deklaruje zákon, a získává tím zpětně společenské uznání veřejnosti a prestiž. Vhodně zvolená strategie a komunikace mezi stavebníkem a oprávněnou organizací je klíčem k bezproblémové realizaci zajištění záchranného archeologického výzkumu na stavbu ohroženém místě.

Konkrétní podobě, možným způsobům, přípravě a vlastní realizaci záchranného archeologického výzkumu se budeme věnovat příště. Zaměříme se zejména na bezkonfliktní a v rámci platných zákonných norem se pohybující komunikaci mezi stavebníkem a organizací oprávněnými provádět záchranné archeologické výzkumy na ohrožených lokalitách.

Své připomínky či dotazy posílejte na adresu redakce, ať už poštou či e-mailem. Průběžně vám budeme odpovídat. ■